

Семенчук А.Б.

УДК 811.111'373.45:323.28

ФУНКЦІОНУВАННЯ "ОРІЄНТАЛЬНИХ" ЗАПОЗИЧЕНЬ У СКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Лексичні запозичення є наслідком взаємовпливу культур на мовному рівні. Раніше запозичання було активним шляхом поповнення словникового складу англійської мови, однією з причин подібної ситуації стало те, що територія Великої Британії була ареною завоювань протягом століть. Згодом англійська держава сама почала вести завоювання, частина англійців переселилась на інші континенти. Усі ці події знайшли своє відбиття у мові, яка фіксувала неминучий взаємовплив мов різних народів.

Як відомо, близько 80% слів англійської мови є іншомовного походження. З часом кількість іншомовних надходжень до англійської мови зменшилась, лексичне запозичання перестало бути основним джерелом збагачення словникового складу англійської мови. Більше того, англійська мова сама перетворилася на активного лексичного донора для інших мов. Однак, незважаючи на "зниження питомої ваги іншомовних запозичень серед неологізмів англійської мови" [3, с. 43], їх вивчення не втрачає своєї актуальності, оскільки значною мірою сприяє "розумінню міжкультурних контактів англословного суспільства, а також процесу самоорганізації словникового складу англійської мови" [1, с. 8].

Значну увагу збагаченню словникового складу англійської мови за рахунок іншомовних надходжень приділяли такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як Ю.О. Жлуктенко, Ю.А. Зацний, В.І. Заботкіна, С.В. Семчинський, Р. Барнхарт, Д. Ейто, Д. Грін, С. Морт. Лексичне запозичення ставало предметом дослідження в наукових працях таких лінгвістів як Л. Блумфілд, Д. Будагов, У. Ванрайх, В. Гумбольдт, О.А. Корнілов, Л.П. Крисін, Д.Ю. Лотте, М.М. Маковський, С.В. Семчинський та ін.

Відзначимо, що останніми роками спостерігається зміна джерел запозичень до англійської мови. Якщо раніше це були, головним чином, європейські мови, то останніми роками, у зв'язку із загостренням проблеми міжнародного ісламського тероризму, спостерігається значне збільшення кількості надходжень з арабської, тюркської, перської та інших мов "орієнтальних" країн. Безумовно, одиниці з цих мов і раніше використовувались в англійській мові, але переважно у якості "екзотизмів" для позначення побутових і суспільно-політичних реалій країни мови-донора.

Метою цієї статті є простежити особливості функціонування запозичених "орієнталізмів", зокрема, загальних назв, у сучасній англійській мові. Мета роботи зумовлює виконання таких завдань: а) дослідити участь запозичених одиниць у словотворчих процесах; б) простежити семантичну еволюцію запозичень. **Актуальність** цього дослідження характеризується недостатнім рівнем аналізу особливостей адаптації "орієнтальних" надходжень у складі сучасної англійської мови.

Як підкреслюють учені, "збагачення мови іншомовними словами чи елементами словозапозичень – довгий та складний процес" [4, с. 166], інтеграція іншомовної лексики до складу мови-реципієнта передбачає пристосування запозичень до її норм, при цьому вони можуть отримати інше графічне зображення, зазнати змін у граматичній формі, набути додаткових значень. Участь запозиченої лексики у слово- і фразотворенні, семантичних процесах свідчить про її інтеграцію до словникового складу англійської мови.

Запозичені до складу англійської мови загальні назви представлені одиницями, що ілюструють реалії життя мусульманських країн і, в той же час, використовуються у контекстах терористичних війн. До прикладу, ми уже згадували про велику кількість мусульман, що мешкають у Європі та Америці. У цілому вся мусульманська спільнота позначається за допомогою лексеми *ummah*: *Al Qaeda propaganda tells them that the ummah, the global nation of all Muslims, is under attack.* (Newsweek, Sept. 6, 2005).

Лексичні одиниці *peshmerga*, *fedayeen* вживаються для найменування курдських партизанів і солдат з гвардії Саддама Хусейна відповідно: *This, they hope, will help their fellow Iragis understand why Kurds, among other things, want to keep their peshmerga guerrilla force as their ultimate protection.* (The Economist, Feb. 4, 2006). *The soldiers were travelling in a convoy that was ambushed by fedayeen militiamen in southern Iraq on 23 March 2003.* (The Guardian, Dec. 20, 2008). На нашу думку, цікавим є функціонування лексеми *fedayeen* у редукованій формі *fed*, що є омонімічною скороченому позначенню агентів ФБР в Америці. У першому випадку йдеться про солдат, які служили на боці ворога США через наявність у Хусейна зброї масового знищення. Другою одиницею іменує осіб, діяльність яких пов'язана із розслідуванням злочинів, в тому числі і терактів.

Під час іракської війни американські війська зустріли відчайдушний опір у районі проживання сунітів (*Sunni*), що охоплює територію на північ і захід від Багдаду, згодом ця місцевість стала відома як "сунітський трикутник" (*Sunni triangle*), своєрідними "вершинами" якого є міста Багдад, Тікріт, Ар-Рамаді: *During his first stint in Iraq in 2003, when he commanded the 4th Infantry Division, Odierno was responsible for an area north of Baghdad known as the Sunni triangle, which included Tikrit, Saddam Hussein's home town.* (The Guardian, Sept. 16, 2008). До речі, суніти були основними прибічниками Саддама Хусейна, який і сам належав до цього етносу, а його батьківщиною був Тікріт.

Одиниця *hawala* вживається мусульманськими фундаменталістами для найменування фінансової мережі, що забезпечує їх матеріальними ресурсами для ведення своєї діяльності, а особу, яка безпосередньо надає ці кошти, іменують похідною одиницею *hawaladar*: *The ancient money-transfer system know as hawala bypasses traditional banks and other financial institutions and is used primarily in Africa, Asia, and the Middle East.* (The Boston Globe, April 9, 2006).

Лексема *burka*, якою позначають традиційну складову одягу жінок близькосхідного регіону – довгу сукню [6, с. 34], також увійшла до складу мови-реципієнта і ілюструє повсякденний стиль життя мусульманок. Зауважимо, що в англійській мові ця одиниця виступила основою для утворення інноваційної мовної одиниці *burka-blue*, що репрезентує звичний колір такої сукні. Інновація *burqini* утворилася внаслідок зрощення слів *burka* і *biquini* на позначення спеціально створеного купального костюму для жінок-мусульманок, який дозволяє їм купатися, не втрачаючи при цьому "пристойного" вигляду, тобто він є максимально закритим: *The 'burqini' --modest cover-all swimwear for Muslim women -- has taken a lot of heat this summer.* (The Huffington Post, Aug. 20, 2009).

Окрему увагу привертає лексема *ayatollah*, якою іменують шіїтських духовних лідерів. Оскільки саме ці фігури здійснюють ідеологічний вплив на населення своїх країн, в тому числі і на радикально настроєних осіб, в англійській мові останніми роками ця лексична одиниця набуває негативного забарвлення. У процесі асиміляції до словникового складу мови-реципієнта одиниця *ayatollah* почала вступати у фразотворчі зв'язки, прикладом яких виступає словосполучення *atomic ayatollah: Might such a combination of pressures on the government persuade the incoming Mr. Ahmadinejad and the atomic ayatollahs of the need for a nuclear rethink?* (The Economist, July 2, 2005).

Наведений вище вираз утворився для ілюстрації намірів радикально настроєних духовних вождів окремих країн Близького Сходу започаткувати розробку власних ядерних програм. У цьому зв'язку доцільним буде навести словосполучення *atomic mafia*, яке почало функціонувати в англійській мові для позначення тих, хто "внаслідок альянсу між тероризмом і бізнесом купує або контрабандним шляхом отримує матеріали для виготовлення ядерної зброї" [7, с. 15].

Серед одиниць, що репрезентують другу групу, слід, насамперед, виокремити таку лексичну одиницю *jihad*. Ми уже наголошували раніше на тому, що джихад, священна війна мусульман проти невірних, виступає ідеологічним підґрунтям діяльності "ісламських терористів", по суті, джихад перетворився на рух. Цей факт знайшов своє відбиття в англійській мові шляхом виникнення лексеми *jihadism*. Взагалі, на базі слова *jihad* в англійській мові утворився ряд лексичних і фразеологічних інновацій.

Лексичні інновації виникли за допомогою таких продуктивних способів словотвору як афіксація та словоскладання. Аналіз афіксальних інновацій з лексемою *jihad* засвідчує, насамперед, активність суфіксів, причому досить "старих" суфіксів у складі англійської мови, як, наприклад, інтерлінгвістичних суфіксів, як *-ist*, *-ism*. Так, широко розповсюдженими в англійській мові можна вважати лексичну одиницю *jihadist* та синонімічну їй лексему *jihadi*. Ці одиниці можуть виконувати функції іменників, що позначають учасника руху джихад, бойовика, та прикметників у значенні "пов'язані з джихадом, з мусульманськими екстремістськими рухами і організаціями": *Official Washington has stuck for too long to the line that the insurgents are mostly jihadists linked to al-Qaeda and "regime remnants" intent only on reclaiming their former privileges.* (The Economist, Dec. 17, 2005). *And that means concentrating on three things: the jihadis, the law and – the most controversially – Islam itself.* (The Economist, July 16, 2005). *But Europe, which is home to some 20 million of the world's Muslims, will have to look deeper into the jihadi mind than that.* (The Economist, July 16, 2005). *According to them, Osama bin Laden has opened an underground railroad to and from jihadist training camps in the Sunni triangle.* (Newsweek, Sept. 26, 2005).

На думку вчених, лексико-морфологічним варіантом слова *jihadi* виступає і неологізм *jihadee* [5, с. 146]. У процесі словотворення можуть з'явитися декілька варіацій лексем-номінацій, однак, "їх подальша доля визначається за межами словотвірної системи, оскільки відбір і узуалізацію лексичної інновації здійснює лексична система мови" [2, с. 172].

На основі лексеми *jihad* в англійській мові суфіксальним способом утворилося дієслово *to jihadize*, значення якого можна приблизно інтерпретувати, як "поширювати / впроваджувати джихад", тобто набувати радикальних переконань і діяти відповідно до них: *"How can the western world look the other way when all that Pakistan has proudly achieved is to jihadize its rank and file?"* (The Washington Post, June 5, 2007). Антонімом цієї лексичної одиниці виступає інновація *to de-jihadize*, за допомогою якої позначають процес у зворотному напрямку – "послаблювати або нівелювати вплив екстремістських угруповань": *Obviously, there have been no analogous U.S. efforts to „de-jihadize” Islamic public culture even as the United States has spent lives, limbs, money and years trying, essentially, to stop the jihad in the Islamic Middle East.* (The Washington Times, Feb. 15, 2008).

Лексема *non-jihadist*, "той, який не входить до складу джихадівських угруповань", ілюструє участь вихідної одиниці *jihadist* у словотворенні шляхом префіксації: *Other Sunni politicians report a growing willingness among the non-jihadist groups, which make up the bulk of the insurgency, to consider a deal to wind down the fighting.* (The Economist, Nov. 26, 2005). Серед оказіональних лексичних інновацій, утворених на основі запозиченої лексичної одиниці *jihad* та її похідної *jihadist*, можна навести такі приклади, як *jihad-minded*, *jihad-preaching*, *jihadist-infested*.

Слід підкреслити участь лексеми *jihad* у фразотворчих процесах, ілюстрацією яких можуть служити наступні інновації: *global jihadism*, *jihadist contagion*, *jihadist cell*, що набувають фактично рис фразеологізмів. Лексична одиниця *jihadism* позначає рух за джихад, а в англійській мові виступає синонімом слова *terrorism*. Масштабність його впливу підкреслює словосполучення *global jihadism*, що, на думку суспільних діячів арабських країн, є необхідною ознакою для захисту інтересів мусульманських країн від ворожнечі Заходу по відношенню до ісламу: *The Arab commentariat, much of which had promoted sympathy with the Iraqi insurgency, and focused on perceived western hostility to Islam as the cause of global jihadism, has grown vocal in condemning violence.* (The Economist, Nov. 26, 2005).

На базі фрази *global jihadism* виникла похідна – *global jihadists* – для позначення найбільш впливових представників руху джихад: *Slaughtering Islamists in the mangroves may earn Ethiopia the enmity of global jihadists*. (The Economist, Jan. 6, 2007). Взагалі, швидкість поширення руху джихад порівнюють з розповсюдженням інфекційної хвороби, "джихадівської зарази", наслідком такого сприйняття стало утворення в англійській мові метафори *jihadist contagion: This comes, as Qaeda-linked groups are trying to spread the jihadist contagion regionally*. (The Newsweek, Oct. 17, 2005).

Вираз *jihadist cell* утворився на базі фразеологізму *jihad cell* внаслідок участі першого компонента фрази (*jihad*) у дериваційному процесі – основа + суфікс. Ця фраза виступає синонімом словосполучення *terror cell*, "осередок тероризму": *The U.S. strategy of quietly destroying jihadist cells outside Iraq and Afghanistan since 9/11 has had its success*. (Newsweek, June 5, 2006).

Активність джихадистів проявляється на різних рівнях. Спеціалісти вже розглядають Європу як "територію джихадівської діяльності" (*field of jihad*), меншу за розмірами Палестину іменують "джихадівською зоною" (*jihad zone*), а деякі квартали Багдаду перетворились на справжній "джихадівські райони" (*Jihad district*): *Europe has become a "field of jihad", and it may be the part of the world where America faces the greatest threat from Islamic extremism*. (The Economist, June 24, 2006). *The sight of Western and Israeli tourists disporting themselves on its beaches so close to the "jihad zone" of Palestine is seen as provocative*. (The Economist, April 29, 2006). *That, it seems, was the grim message on July 9, when a group of Shia gunmen briefly took over a mainly Sunni part of Baghdad's Jihad district and massacred at least 40 people*. (The Economist, July 15, 2006).

Слово *jihad* є складовою частиною у назвах різноманітних екстремістських угруповань, ідеологія яких, відповідно, базується на концепції джихаду. Так, свого часу на базі руху "Брати-мусульмани" виникло міжнародне угруповання "Ісламський Джихад" (*Islamic Jihad*): *Iran is the only country in the region that has not yet accepted that Israel should exist; it still sponsors Islamic Jihad, the most irreconcilable of Palestinian terrorist groups*. (The Economist, July 30, 2005). Його лідери вважають збройну боротьбу єдиним способом створення "альтернативної ісламської держави". Ця боротьба, на їхню думку, спрямована перш за все проти тих арабських режимів, які відхилились від ісламу або переслідували "Братів-мусульман".

Лексична одиниця *jihad* входить і до назви палестинської фракції "Ісламського Джихаду" – *Palestinian Islamic Jihad*. Своєю основною мішенню це угруповання обирає Ізраїль, прагнучи звільнити Палестину, що є фундаментом ісламського світу, від окупації. Згодом це словосполучення піддалося аббревіації і почало функціонувати у новій формі – *PIJ*: *Even Shimon Peres, Israel's dovish deputy prime minister, called for a "heavy hand" against the PIJ*. (The Economist, July 16, 2005). Після вибухів у приміських потягах в Мадриді стало відомим угруповання *Salafta Jihadia*, яке підозрюють у причетності до цієї трагедії. На думку іспанських аналітиків, до цієї організації входять пов'язані з Аль-Каїдою радикальні ісламісти.

Як відомо, Афганістан є одним з найбільших виробників наркотиків, зокрема опіуму, у світі. Хамід Карзай після свого обрання на посаду президента країни проголосив "джихад проти опіуму" (*jihad against opium*), наслідком чого стало значне зменшення кількості засіяних маком полів: *Mr. Karzai, who declared a jihad against opium after his election last October, can take some credit for the promised success*. (The Economist, April 16, 2005). Словосполучення *jihad against opium* демонструє функціонування лексеми *jihad* у переносному значенні. У складі виразу *jihad against opium* лексема *jihad* вживається у рамках реалій світу, для якого саме поняття джихаду є звичним. Наступний приклад проілюструє семантичну еволюцію іншомовної лексеми *jihad* в контексті, що відбиває американську картину світу: *Let's celebrate, at this juncture, Dennis Mitsubishi, a car showroom in Columbus, Ohio, which according to the ever-readable Columbus Dispatch has just announced "a jihad on the automotive market"*. (The Guardian, Sept. 26, 2006).

Таким чином, проведений аналіз засвідчує переорієнтування основних іншомовних джерел запозичень, якщо раніше ними переважно були європейські мови, то останніми роками спостерігається зростання кількості надходження "орієнталізмів" до складу англійської мови. Запозичені одиниці беруть активну участь у словотворчих, фразеологічних і семантичних процесах, наслідком чого є утворення численних інновацій у мові-реципієнті, що свідчить про адаптацію цих надходжень у її складі.

Джерела та література:

1. Гармаш О. Л. Запозичення як джерела збагачення словникового складу англійської мови / О. Л. Гармаш // *Нова філологія* : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – Вип. 25. – С. 8-10.
2. Еникеева С. М. Синергетические параметры словообразовательных процессов в современном английском языке / С. М. Еникеева // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія*. – 2006. – № 726. – С. 171-178.
3. Зацний Ю. А. Мова і суспільство : збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 243 с.
4. Лещук Т. Й. Конотативно-дивергентне визначення еквівалентності запозичених термінів (на матеріалі німецької фахової мови) / Т. Й. Лещук // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія*. – 2003. – № 611. – С. 166-170.
5. Davis M. *Dead Cities* / M. Davis. – N. Y. : New Press, 2002. – 432 p.
6. Haja Mohideen Bin Mohamed Ali. *Islamic Terms in Contemporary English* / Haja Mohideen Bin Mohamed Ali // *English Today*. – 2007. – Vol. 23. – № 2. – P. 32-38.
7. Hughes G. *Words, War and Terror* / G. Hughes // *English Today*. – 2008. – Vol. 24. – № 1. – P. 13-17.